

AHMED ZİYAEDDİN GÜMÜŞHANEVÎ'NİN EDEBÎ VE TASAVVUFÎ CAMİADAKİ ETKİSİ¹

*Lokman TAŞKESENLIOĞLU**

Geliş Tarihi: 10.03.2020

Kabul Tarihi: 04.04.2020

Atf Bilgisi: Hars Akademi
Uluslararası Hakemli Kültür-
Sanat-Mimarlık Dergisi

Sayı: 5

Sayfa: 116-126

Yıl: 2020

Dönem: Haziran

Özet

19. yüzyılın ilmi ve tasavvufî dünyasının en önemli şahsiyetlerinden biri de şüphesiz Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevî'dir. Döneminde ve sonrasında başta *Câmi'ul-Usûl* ve *Râmuzü'l-Ehâdis* olmak üzere din ve tasavvuf konularında oluşturduğu eserleri ile pek çok önemli şahsiyete yol göstermiş, sadece dâhil olduğu Nakşî-Halidî kolunun değil tarikat ehli bütün şahsiyetlerin gönüllerini fethetmiş ve saygısını kazanmıştır. Ayrıca İstanbul'daki meşhur tekkesinde onlarca mürit yetiştirmiş, bu dergâh dönemin önemli dini eğitim merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Bu çalışmada Gümüşhane'nin yetiştirdiği en önemli isimlerden biri olan Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin edebî ve tasavvufî dünyadaki etkisi araştırılacak; Ömer Ziyaeddin Dağıstanî ve Fevzi Efendi gibi Gümüşhanevî ekolünde yetişen şair kimlikli mutasavvıflar ele alınarak edebî kişilikleri ve eserleri hakkında bilgi verilecektir. Bununla birlikte onun yolundan giden Abdülaziz Bekkine, Ferşad Efendi, Feyzi Efendi, İsmail Necati Efendi, Zeynullah Resûlî gibi önemli mutasavvıflar da ele alınacak, yüzyılımızın değerleri şahsiyetlerinden Mehmet Fehmi Ülgener, Mehmet Zahit Kotku ve Nurettin Topçu gibi Gümüşhanevî'nin eserleri ve fikirleriyle yetişen büyük âlimlere de bu yönleriyle yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî, 19. Yüzyıl, Edebiyat, Tasavvuf, Nakşî-Halidî.

¹ Bu makale, 16-18 Ekim 2017 tarihlerinde Gümüşhane'de düzenlenen 1. Uluslararası Gümüşhane Sempozyumu'nda aynı adla sunulan bildiriden geliştirilerek hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Giresun.
lokmantaskesenlioglu@gmail.com / ORCID: 0000-0002-1652-2538

THE IMPACT OF AHMED ZİYAEDDİN GÜMÜŞHANEVİ ON LITERARY AND SUFISTIC COMMUNITY

*Lokman TAŞKESENLIOĞLU**

First Received: 10.03.2020

Accepted: 04.04.2020

Citation: Hars Akademi
International Refereed Journal of
Culture-Art-Architecture

Issue: 5

Pages: 116-126

Year: 2020

Session: June

Abstract

One of the most important personalities of the scientific and sufistic world of the 19th century, of course, is Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi. During his period and afterwards, he led many important personalities with his works which he created in the subjects of religion and sufism, especially Cami'ul-Usûl and Ramuzü'l-Ehadis, and he conquered and appreciated the hearts of all persons of cult, not only the Nakşî-Halidî branch which was included. In addition, dozens of disciples trained in the famous monastery in Istanbul, it became one of the important religious education centers of the time.

In this study, the influence of Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi, one of the most important names raised by Gümüşhane, in the literary and sufistic world will be investigated; it will be given information about their literary personalities and their works by taking into consideration the poet-related Sufi who are raised in the school of Gümüşhanevî such as Ömer Ziyaeddin Dağistani ve Fevzi Efendi. However, great sufis who follow his lead such as Abdulaziz Bekkine, Ferşad Efendi, Feyzi Efendi, İsmail Necati Efendi and Zeynullah Rasuli will also be discussed, and the great scholars from the valuable personalities of our centenary like Mehmet Fehmi Ülgener, Mehmet Zahit Kotku and Nurettin Topçu who are raised by Gümüşhanevî's works and ideas will be handled with these directions.

Key Words: Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi, 19th century, Literature, Sufism, Nakşî-Halidî

* Associate Professor, Giresun University, Faculty of Education, Turkish and Social Sciences Education, Giresun.
lokmantaskesenlioglu@gmail.com / ORCID: 0000-0002-1652-2538

Giriş

Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî, Osmanlı devletinin son döneminde pek çok siyasî, sosyal ve ekonomik problemin şiddetli şekilde kendini hissettirdiği bir çağda toplumun tutunduğu erenlerden biri olmuş, ilmî ve tasavvufî kimliği ile gönüllere liderlik etmiş çok değerli bir şahsiyettir. Başta meşhur eserleri *Câmi'ul-Usûl* ve *Râmuzü'l-Ehâdis* olmak üzere tefsir, hadis, kelam ve fıkıh alanında kaleme aldığı eserlerin yanında, yapmış olduğu irşat faaliyetleriyle de devletin en buhranlı döneminde insanlara çıkış yolu göstermiş, toplumun yolunu aydınlatmış bir önder olarak kabul edilmiştir. Devletin en buhranlı devirlerinde o, kurmuş olduğu tekkesi ve yetiştirmiş olduğu müritleri ile devletin ihtiyaç duyduğu her alanda her zaman örnek ve önder şahsiyetiyle mesuliyet yüklenmiştir. Bu bağlamda gerektiğinde tekkesini bir hadis medresesi olarak çalıştırmış (Pırlanta 2013: 41) yazdığı eserler ve yetiştirdiği talebeleriyle döneminin ilim dünyasına katkıda bulunmuş, gerektiğinde müritlerini de toplayıp cephede düşmanla savaşmaya gitmiş gerektiğinde devletin birliği ve selameti için hem kendisi hem de müritleri yurt dışı görevlere çıkmıştır.

İstanbul'daki meşhur dergâhı, her ne kadar günümüze ulaşamamış olsa da, döneminin ilim ve tasavvuf ocağı olmuş, Nakşî-Halidî kolunun İstanbul'daki en önemli tekkelerinden biri olarak tanınmıştır. Hatta dönemin hükümdarları Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamit, bizzat onun sohbet ve derslerine iştirak etmişler (Gündüz 1984: 65-66) manevi dünyalarını bu hazine ile zenginleştirmişlerdir. Özellikle kendi de ermiş şahsiyet olarak bilinen Sultan II. Abdülhamit, Gümüşhanevî'nin sohbetlerinde çok sık bulunmuş (Ekinci 2012: 17) ondan feyiz almıştır.

Hakkında pek çok kerametinin olduğu söylenen, yüz binlerce müridi olduğu ifade edilen, yetiştirdiği öğrencileri irşat yolunda Mısır'dan Çin'e hatta Komor Adaları'na kadar göndererek (Gündüz 1996a: 249) İslam coğrafyasının herhangi bir yerinde bulunan her Müslüman'a ulaşma gayesi taşıyan böylesi değerli bir şahsiyetin; yaşadığı dönemde ve sonrasında ilmî, tasavvufî ve edebî camiada kuvvetli bir etkisinin olmaması zaten düşünülemezdir. Özellikle Nakşîliğe gönül veren aydınlar arasında az veya çok, direkt veya dolaylı olarak Gümüşhanevî'nin etkisi görülmektedir. Ömer Ziyaeddin Dağistanî, Mustafa Fevzi Efendi, Hüseyin Vassaf, Hasan Hilmi Efendi, Mehmet Fehmi Ülgener, Mehmet Zahit Kotku ve Nurettin Topçu gibi son yüzyılın ilmî, edebî ve tasavvufî alanlarda hizmetleriyle şöhret olmuş pek çok simasında bu izlerin mevcut olduğu söylenebilir.

Ömer Ziyaeddin Dağıstanî (1850-1921)

Kuzey Kafkasyalı Avar Türklerinden bir aileye mensup olan Ömer Ziyaeddin, 1850'de doğmuştur. Medrese tahsili esnasında başlayan 1876 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Şeyh Şâmil'in oğlu Gazi Mehmed Paşa'nın emrinde bulunmuş, savaşın ardından İstanbul'a gitmiştir. Burada şeyh Ahmed Ziyaeddin Gümüştanevî'nin ününü duymuş, onun derin ilminden etkilenerek ona intisap etmiştir. Şeyhinden tefsir, hadis, fıkıh icazeti almış ve halife tayin edilmiştir (Hüseyin Vassaf 2015: 2/341). Müftülük, kadılık gibi bazı önemli devlet memurluklarında bulunmuş fakat 31 Mart Vakası nedeniyle sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra Medine ve Mısır'da bulunmuş, İstanbul'a döndüğünde ise Süleymaniye Medresesi'nde müderrisliğe getirilmiştir (Binatlı 1993: 406). İsmail Necati Efendi'nin vefatı üzerine Gümüştanevî Dergâhı şeyhi olmuş, 1921'de vefat edinceye kadar bu hizmeti sürdürmüştür. Kabri, Süleymaniye Camii haziresinde Gümüştanevî'nin halifelerine ayrılan bölümdedir.

Fıkıh, hadis ve kıraat sahalarında çeşitli eserler meydana getiren Ömer Dağıstanî, edebî eserleriyle dikkate değer bir külliyyat oluşturmuştur. İstanbul, Mısır, Dağıstan, Trabzon, Edirne gibi farklı vilayetlerde yayımlanan eserleri içinde özellikle Avarca kaleme aldığı ve Dağıstan'da Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'ı kadar meşhur olan *Mevlid-i Şerîf*, *Kısâs-ı Enbiyâ* (Gündüz 1996c: 312) ve özellikle *Mucizât-ı Nebeviyye* gibi eserleri, ilmî değerlerinin yanında edebî kıymeti de olan manzumeleridir (Kartal 2014: 514).

Mustafa Fevzi Efendi (1871-1924)

Gümüştanevî tesirindeki en önemli şair kuşkusuz Mustafa Fevzi Efendi'dir. Erzincan'ın Eğin ilçesinde doğmuş fakat küçük yaşta İstanbul'a giderek Kasapzade Vaiz Efendi'nin yanında tahsilini tamamlamış, hocasının kızıyla evlenmiştir. Bahriye dairesinde berik ve kalyon kâtipliği yapmıştır, "Kâtip" unvanı buradan gelmektedir (Hüseyin Vassaf 2015: 2/343).

Tarikat hayatında ise Ahmed Ziyaeddin Gümüştanevî'ye intisap ederek on beş yıl kadar hizmetinde bulunmuş, onun manevi dünyasından uzun süre beslenmiştir. Şeyhin vefatından sonra ise tekkeden ayrılmamış, şeyhten sonra Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'den hilâfet almıştır. 1924'te vefat edinceye kadar burada hizmetini sürdürmüştür.

Gümüştanevî halifeleri ve müritleri içinde şiir ve edebiyat alanında en kıymetli eserleri veren Mustafa Fevzi Efendi'dir. Divan oluşturmamış, genellikle mesnevi nazım şeklini tercih etmiş, ayrıca tasavvufî makaleler de kaleme almıştır (İnal 1999: 1/640).

Eserlerinde samimi bir üslup benimseyen Fevzi Efendi makalelerinde ise sohbet tarzında öğütler vermiştir. Metinlerde kullandığı ayet, hadis tasavvufî terimler nedeniyle anlatımı zaman zaman ağırlaşsa da genel olarak sade bir ifade tarzının benimsendiği (Kiremitçi 2017a: 35) eserler, tekke ve şeyhleri hakkında sağlıklı bilgiler vermesi bakımından da önem arz etmektedir.

En önemli eserleri, tek el yazması nüshası torunu Numan Erdem'in şahsî kütüphanesinde bulunan *Risâle-i Ziyâiyye* ve 1895'te İstanbul'da basılan *Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-i Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyaeddin b. Mustafa el-Gümüştanevî*'dir. Bu eserlerde Gümüştanevî'nin hayatı ve menkıbeleri anlatılmış ve tarikat adabı üzerinde durulmuştur (Seratlı 2006). Klasik menkıbe kitaplarının çoğu, menkıbe sahibinin vefatından çok sonra şifahi bilgilerin yazıya aktarılması şeklinde vücut bulmuş ve bu husus menkıbelerin bilgi değerini şüpheli hale getirmiş ise de Mustafa Fevzi Efendi'nin bu eserinin Gümüştanevî'nin vefatından iki sene sonra üstelik çok yakınında bulunmuş biri tarafından yazılmış olması onu çok önemli bir bilgi kaynağı haline getirmektedir. Eser bu özelliği yanında edebî bakımdan da kıymeti haizdir (Okuyucu 2013: 93). Bununla birlikte aynı derinlikte ve güzellikte kaleme aldığı *Menakübü'l-Haseniyye fî Ahvali's-Seniyye*'de de şeyh Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'nin hayatı ve menkıbelerini anlatmıştır.

Miratü'ş-Şühûd mesnevi nazım şekliyle yazılan bir diğer eserdir ki tevhid, tevhidin mertebeleri ve vahdet-i vücut konularında Nakşî-Hâlidî bakış açısını yansıtır (Kartal 2014: 513). Hilye-i Sâdât ise yine mesnevi nazım şekli ile yazılan Nakşî silsilesinin menakıp ve şemâilinin anlatıldığı hacimli bir eserdir (Kiremitçi 2017a). *Mizânü'l-İrfan, İsbâti'l-Mesâlik, İzhâr-ı Hakikat* gibi farklı türlerde başka eserleri de mevcut olmakla birlikte bir diğer önemli eseri de *Şümûsü's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*'dır (Mustafa Fevzi 1912). İstanbul'da neşredilen eser, Hz. Peygamber hakkında devrin birtakım gazete, dergi ve kitaplarında yer alan saygısız ifadeler ve maksatlı beyanlara cevap olarak kaleme alınmıştır. Hz. Muhammed'in doğumu, hicreti, bazı hususiyetleri ve hilyesine dair bilgiler veren eser yaklaşık 900 beyitten meydana gelmektedir (Uzun 1995a: 509). Müellif, eserin içinde, klasik edebiyatımızda şimdilik bilinen tek örneği Nâhifî'ye ait olan hicretnâme türünde *Hicret-i Habîb-i Rabbi'l-Âlemîn* başlıklı 300 beyit kadar tutan bir diğer örnek ortaya koymuştur. Ayrıca aynı eserde yaklaşık 300 beyitlik yeni bir hilye meydana getirilmiş; eser, altışar beyitlik otuz iki bentten meydana gelen *Kaside-i İstişfâiyye* ve yine altışar beyitlik on bir bentten oluşan bir *İstimdâdnâme* ile tamamlanmıştır (Kiremitçi 2017b: 357).

Hüseyin Vassaf (1872-1929)

Sefîne-i Evliyâ'nın meşhur müellifi de küçük yaşlardan itibaren Gümüşhanevî'nin tasavvufî terbiyesi altında yetişmiştir. Babası Ürgüplü Hacı Osman Efendi, Şehremini'nde bulunan Ümmi Sinan Tekkesi'nin şeyhi Salih Efendi'nin dervişidir. Annesi ise Gürcü asıllı, köle iken daha sonra azat olunan Fatma Emsal'dır ki o ise Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'ye intisap etmiş dindar bir hanımdır. Hüseyin Vassaf, eserinde kendi hayat hikâyesini anlatırken genç yaşta annesinin vefat ettiğini söylemiş, onun Gümüşhanevî'ye olan muhabbetini zevkle anlatmış, kendisine abdestsiz süt dahi vermediğini belirterek annesinden aldığı terbiyeyi ifade etmiştir (2015: 5/314). Ayrıca Gümüşhanevî tekkesini ziyaret etmeye kendinin de devam ettiğini, Şeyh Ömer Ziyaeddin Efendi'nin bir gece zikrinde bulunduğunu belirtmiştir.

Hüseyin Vassaf pek çok kalem vazifesinden sonra İstanbul gümrük dairesi müdürlüğü yapmıştır. Hayatı boyunca tasavvuf dairesi içinde yaşayan Vassaf; gönül verdiği bu yolda ilim hevesiyle kendini yetiştirmiş; Kadîrî, Halvetî, Nakşîbendî tarikatlarından beslenmiş; hatta Şabaniyye, Gülşeniyye, Uşşâkıyye ve Kadîriyye tarikatlarından hilâfet (Kurnaz, Tatcı 1999: 19) dahi alacak kadar üstün bir kişilik kazanmıştır. 1929'da vefat eden Vassaf'ın 30'un üstünde eseri mevcuttur. *Divan*'ı (Tatcı, Akkuş 2012) ve dönemin önemli isimleri hakkında oluşturduğu eserleri olmakla birlikte ona şöhret kazandıran eseri kuşkusuz *Sefîne-i Evliyâ*'dır. 2000'e yakın tasavvuf erbabının biyografisi ve eserlerinden örnekleri içeren eseri 20 yıllık bir emek neticesinde tamamlamış, alanın en kıymetli kaynaklarından birini vücuda getirmiştir. Eser Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz tarafından günümüz harflerine aktarılarak 5 cilt halinde neşredilmiştir (2015).

Hasan Hilmi Efendi (1824-1911)

Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin halifesi, daha hayattayken yerine vekil bırakarak irşat salahiyeti verdiği Hasan Hilmi Efendi (Tosun 2015: 653) 1824'te Kastamonu'da doğmuştur. İlk tahsiline burada başlamış, daha sonra İstanbul'a gelerek Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'ye intisap etmiştir. 50 yılı aşkın bir süre onun çevresinde bulunmuş, hadis derslerini takip etmiş, vekilliğini yürütmüş, onunla hac farızasını yerine getirmiştir. 1893'te Gümüşhanevî'nin vefatı ile 18 yıl fiilen Gümüşhanevî Dergâhı'nda şeyhlik vazifesi üstlenen Hasan Hilmi Efendi de, şeyhi gibi hadis ilmi ile işigali esas almış (Hüseyin Vassaf 2015: 2/339), tekkenin el kitabı kabul edilen *Râmuzü'l-Ehâdis*'i senede iki defa hatmetmiştir (Aykut 1996: 296). 56 halife ve binlerce mürit yetiştiren Hasan Hilmi Efendi 1911'de vefat

etmiştir. Hayatı ve menkıbeleri Mustafa Fevzi tarafından *Menakıbü'l-Haseniyye* adıyla manzum olarak hazırlanarak yayımlanmıştır.

Zeynullah Resulî (1833-1917)

Başkırđistan Türklerinden olan Zeynullah Resulî, İdil-Ural bölgesinde 1833'te dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına bu bölgede başlayıp kendisini yetiştirmek üzere arayışlara girmiş, farklı yerlerde farklı medreselerdeki hocalardan dersler almıştır. 1869'da hacca giderken uğradığı İstanbul'da Ahmed Ziyaeddin Gümüştanevî ile tanışmış, onun ilminden son derece etkilenecek müridi olmuştur (Maraş 2013: 372). 1870'te doğduğu şehir olan Troytsk'a dönünce Gümüştanevî'nin halifesi sıfatıyla irşat faaliyetine başlamış ve kısa zamanda etrafında birçok mürit toplanmıştır. Bazı nedenlerden ötürü buradan sürgün edilmişse de bir süre sonra tekrar dönmüş, Troytsk'da medrese, imarethane, mescit ve kütüphane yaptırıp, bir külliye oluşturarak özellikle Kazak ve Kırgız bölgelerinden gelen yüzlerce talebe ve müride ilim tahsili için bir merkez oluşturmuştur. Usul-i cedidle eğitim verilen bu medresede dini ve fenni ilimler bir arada okutulmuştur. 1917'de vefat eden Zeynullah Resulî'nin Rusya Müslümanları üzerindeki derin etkisinin temelini şeyhinden aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

İsmail Necati Efendi (1840-1919)

1840'ta Safranbolu'da doğmuştur. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiş, önemli hocalardan derslere devam ederek icazet almıştır. Kısa sürede ilmini ilerletmiş pek çok farklı kurumda müderrislik yapmıştır. Daha sonra Ahmed Ziyaeddin Gümüştanevî'ye intisap eden İsmail Necati Efendi, Hasan Hilmi Efendi'nin vefatından sonra Gümüştanevî Dergâhı'nda şeyh olarak irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. Dergâhta Ahmed Ziyaeddin'nin *Râmuzü'l-Ehâdis* kitabını okutmuş, onun ilmini yeni talebelere aktarmak için çaba sarf etmiştir (Sayar 2001: 225). İstanbul'da vefat eden İsmail Necati Efendi, Süleymaniye Camii haziresinde Gümüştanevî'nin türbesi civarına defnedilmiştir (Hüseyin Vassaf 2015: 2/340). Cumhuriyet döneminin ilk İstanbul müftüsü Mehmed Fehmi Ülgener, İsmail Necati Efendi'nin oğludur.

Feyzi Efendi (1851-1926)

Tekfurdağlı Mustafa Feyzi olarak bilinen Feyzi Efendi, ilk dini eğitimini memleketindeki hocalardan gördükten sonra İstanbul'a gitmiş, icazetini aldıktan sonra Beyazıt Camii Şehzadebaşı İsmail Paşa Medresesi'nde görevler yapmıştır. Ömer Ziyaeddin Dağistanî'nin vefatı üzerine Gümüştanevî Dergâhı şeyhi olan (Tosun 2015: 653) Feyzi

Efendi, özellikle görev yaptığı dergâh, medrese ve camilerde okuttuğu hadis dersleriyle Gümüşhanevî geleneğini sürdürmüştür. Abdülaziz Bekkine ve Mehmet Zahit Kotku gibi son dönemin önemli âlimlerini yetiştiren Mustafa Feyzi 1926'da vefat etmiştir (Uzun 1995b: 524).

Ferşad Efendi (1866?-1929)

Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğan Ferşad Efendi'nin asıl adı İbrahim Hakkı'dır. Küçük yaştan itibaren büyük istidadı nedeniyle önemli hocalardan dersler almaya başlamış, kısa sürede çevre il ve ilçelerde vaazlar verip sohbetlerde bulunmaya başlamıştır. Bir Ramazan ayında Ayasofya Camii'nde vaaz vermek için İstanbul'a gittiğinde Gümüşhanevî Tekkesi'nde Ahmed Ziyaeddin Efendi'yi ziyaret ederek onunla görüşmüş, tekkeye girerken tasavvufa intisap etme niyeti olmamasına rağmen onun etkisiyle orada Yusuf Şevki Efendi'den tarikat dersi almaya başlamıştır (Yavuz 1995: 414). Memleketine döndükten sonra köyünde bir medrese kurmuş ve çeşitli aralıklarla burada kırk yıl müderrislik yaparak 300'ü aşkın öğrenciye icazet vermiştir. Bölgede bazı resmi görevlerde de bulunan Ferşad Efendi, bir müddet sonra İstanbul'a dönerek Gümüşhanevî Tekkesi'nde postnişin olan İsmail Necati Efendi'nin yanında halvete girmiş ve hilafet mertebesini elde etmiştir. Ayrıca İsmail Necati Efendi'den sonra Gümüşhanevî Tekkesi'nin postnişinliği teklif edilse de "şöhret afettir" diyerek bu görevi iade etmiş, iyice ihtiyarlamasına ve güçten düşmesine rağmen 1929'da vefat edinceye kadar memleketinde irşada devam etmiştir.

Abdülaziz Bekkine (1895-1952)

Kazanlı bir ailenin evladı olarak 1895'te İstanbul'da doğan Abdülaziz Efendi, ilköğrenimini aldıktan sonra Buhara'ya gitmiş, eğitimini orada sürdürmüştür. Bir süre Bakü'de ve Kazan'da yaşamış 1921'de İstanbul'a geri dönerek ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Bu dönemde Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin halifelerinden Tekirdağlı Şeyh Mustafa Feyzi Efendi'ye intisap etmiş, ondan icazet ve Gümüşhanevî'nin *Râmuzü'l-Ehâdis* adlı eserini okutma izni almıştır (Azamat 1992: 365). 1952'de vefat edinceye kadar pek çok camide imamlık vazifesini yürütmüştür.

Tekkelerin kapatılmasından sonra diğer şeyhler gibi irşat faaliyetini evinde yaptığı sohbetlerle sürdürmüş ve özellikle Gümüşhanevî'nin eserlerini okumuş ve okutmuş, üniversite öğrencileri üzerinde etkili olarak şeyhinin öğretilerinin yayılmasına vesile olmuştur. Bu derslerinden istifade edenler arasında ahlak felsefesinin ilim dünyamızdaki en önemli ismi olan Nurettin Topçu da vardır. Cumhuriyet devrinin dikkate değer fikir

adamlarından Nurettin Topçu ona intisap etmiş, düşünce dünyasının yeniden şekillenmesinde şeyhinden çok etkilenmiştir. Topçu, “Yıldırım’ın Huzurunda” başlıklı yazısında şeyhinin ölümünden duyduğu büyük acıyı ifade etmiştir (Azamat 1996: 34).

Mehmet Zahit Kotku (1897-1980)

Son asrın en önemli ilim adamlarından olan Mehmet Zahit, Dağistan’dan Bursa’ya göç etmiş bir ailede 1897’de dünyaya gelmiştir. Öğrenimini sürdürdüğü yıllarda başlayan I. Dünya Harbi nedeniyle küçük yaşta askere alınarak Suriye cephesine gönderilmiş, daha sonra İstanbul’a gelmiştir. İstanbul’da cami derslerine ve vaazlara devam eden Mehmet Zahit 1920’de, Cağaloğlu’nda bulunan Fatma Sultan Camii yanındaki Gümüşhanevî Tekkesi’ne giderek Şeyh Dağistanlı Ömer Ziyaeddin Efendi’ye intisap etmiştir. Bir yıl sonra şeyhin vefatı üzerine tekkeden ayrılmamış, postnişin olan Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi’ye intisap ederek tasavvufî eğitimini sürdürmüştür. Şeyhinden yirmi yedi yaşında hilafet aldıktan sonra (Gündüz 1996: 275) yine şeyhinin isteğiyle çeşitli kasaba ve köylerde dini hizmetlerde bulunmuş, Gümüşhanevî’nin ilim mirasını yeni nesillere aktarmıştır.

1980 yılında vefat edinceye kadar Bursa ve İstanbul’da irşat faaliyetlerini sürdüren Mehmet Zahit; *Tasavvufî Ahlak, Cennet Yolları, Ehl-i Sünnet Akaidi, Müminlere Vaazlar, Hadislerle Nasihatler, Ana Baba Hakları* gibi hadis temelli eserler kaleme almıştır. Görev yaptığı camilerde her pazar ikindi namazının ardından *Râmuzü’l-Ehâdis* dersleri vermiş, cuma vaazları ve önemli günlerdeki konuşmaları yanında özel sohbetleriyle de halkı eğitmeye çalışmıştır (Coşan 2002: 228). Vaaz ve sohbetlerinde dini konuların yanı sıra toplumun hemen hemen bütün problemleri ile ilgili tespitlerde bulunmuş ve çözüm önerileri sunmuştur.

Sonuç

Gümüşhane’ nin yetiştirdiği en önemli isimlerden biri olan Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî’nin yaşadığı dönemden bu güne toplum ve aydın kesim üzerindeki büyük tesirinin varlığı bu şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Üstelik bu etki Osmanlı coğrafyasının sınırlarının çok ötesine kadar uzanmış, ayrıca hem ilmî, hem edebî hem de tasavvufî camiada farklı şekillerde kendini göstermiştir. Pek çok kıymetli ismin sadece birkaçından ancak bahsedilebilmiştir, daha nice ilmî ve edebî şahsiyetin Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî’nin manevi mirasından beslendiği ve beslenmeye devam edeceği de muhakkaktır.

Kaynakça

- Aykut, Said (1996). "Hasan Hilmi Efendi", Sahabeden Günümüze Allah Dostları. C. 9. İstanbul: Şule Yayınları. s. 295-299.
- Azamat, Nihat (1992). "Bekkine, Abdülaziz", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 5. İstanbul: TDV Yayınları. s. 365.
- Azamat, Nihat (1996). "Abdülaziz Bekkine", Sahabeden Günümüze Allah Dostları. C. 10. İstanbul: Şule Yayınları. s. 33-36.
- Binatlı, Yusuf Ziya (1993). "Dağıstani, Ömer Ziyaeddin", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 8. İstanbul: TDV Yayınları. s. 406-407.
- Coşan, Mahmud Esad (2002). "Kotku, Mehmet Zahit", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 26. İstanbul: TDV Yayınları. s. 227-228.
- Ekinci, Ekrem Buğra (2012). "Sultandan Evliya Olur Mu". Türkiye Gazetesi, 19 Aralık 2012.
- Gündüz, İrfan (1984). Gümüştanevî Ahmed Ziyaüddin (K.S.) Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarîkatı. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Gündüz, İrfan (1996a). "Ahmed Ziyaeddin Gümüştanevî", Sahabeden Günümüze Allah Dostları. C. 9. İstanbul: Şule Yayınları. s. 232-250.
- Gündüz, İrfan (1996b). "Mehmet Zahit Kotku", Sahabeden Günümüze Allah Dostları. C. 10. İstanbul: Şule Yayınları. s. 275-298.
- Gündüz, İrfan (1996c). "Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin Efendi", Sahabeden Günümüze Allah Dostları. C. 9. İstanbul: Şule Yayınları. s. 311-318.
- Hüseyin Vassaf (2015). Sefine-i Evliya. Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Hüseyin Vassaf (2012). Divan. Haz. Mustafa Tatçı, Mehmet Akkuş, İsmail Kasap. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- İnal, İ. Mahmut Kemal (1999). Son Asır Türk Şairleri, (Haz. Müjgan Cumbur), C. 1. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2014). Doğu'nun Uzun Hikâyesi. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kiremitçi, Ferdi (2017a). Hilye-i Sâdât. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Kiremitçi, Ferdi (2017b). Türk İslam Edebiyatında Manzum Hicretnâmeler ve Mustafâ Fevzî b. Numan'ın Hicret-i Habîb-i Rabbi'l-Âlemîn Başlıklı Mesnevisi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18; 333-402.
- Kurnaz, Cemal, Tatçı, Mustafa (1999). "Hüseyin Vassaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 19. İstanbul: TDV Yayınları. s. 18-19.
- Maraş, İbrahim (2013). "Zeynullah Resuli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: TDV Yayınları. s. 372-373.
- Mustafa Fevzi b. Numan (1331). *Şümüsü's-Safa fi Evsafi'l-Mustafa*. İstanbul: Dersaadet Matbaası.
- Okuyucu, Cihan (2013). Gümüşhanevî Hakkında Temel Bir Kaynak: Mustafa Fevzi Efendi'nin Menakıb-ı Ziyaiyyesi. 3-5 Ekim 2013 I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Gümüşhane. s. 93-106.
- Pırlanta, İsmail (2013). Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Hayatı, Eserleri ve Yapmış Olduğu Etkileri. 3-5 Ekim 2013 I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Gümüşhane. s. 27-42.
- Sayar, Ahmet Güner (2001). "İsmail Necati Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 23. İstanbul: TDV Yayınları. s. 115.
- Seratlı, Tahir Galip (2006). Mustafa Fevzi b. Numan ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin (K.S.) Menkıbeleri ve Menakıb-ı Hüsnîye Şeyh Hasan Hilmi (K.S.) Hazretlerinin Menkıbeleri. Konya: Vuslat Vakfı Yayınları.
- Tosun, Necdet (2015). "Nakşibendiyye". *Türkiye'de Tarikatlar*, Ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları. s. 611-694.
- Uzun, Mustafa İsmet (1995a), "Fevzi Efendi, Kâtib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV Yayınları. s. 509-510.
- Uzun, Mustafa İsmet (1995b). "Feyzi Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV Yayınları. s. 523-524.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1995). "Ferşad Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV Yayınları. s. 413-414.